

Moleskin Έχω πάντα μαζί μου μια moleskin (έτσι λέγονται αυτές οι ατζέντες με το σκληρό μαύρο κάλυμμα) που στις σελίδες της εκχέω τις καθημερινές μου αμφιβολίες, τους καθημερινούς μου φόβους, την καθημερινή μου αγανάκτηση. Εκεί μέσα καταγράφω επίσης άρθρα, κεφάλαια μυθιστορημάτων, διηγήματα, συνταγές μαγειρικής, πράγματα που έχω υποσχεθεί να κάνω και που κατά κανόνα τα ξεχνώ. Έχω μια παθιασμένη σχέση με τις ατζέντες moleskin και χαίρομαι όταν κάποιος αναγνώστης ή κάποια αναγνώστρια ομοιοπαθής (στο κάτω κάτω, γι' αυτό γράφω: για να γνωρίζομαι με ομοιοπαθείς), μου χαρίζει μία, παρθένο και τυλιγμένη ακόμα με το σελοφάν. Όμως, όταν τελειώνουν τα φύλλα της, όταν δηλαδή έχουν ήδη γίνει γραμμένες σελίδες που τις ξαναδιαβάζω στη διάρκεια της σύντομης αποχαιρετιστήριας τελετής πριν εγκαινιάσω μιαν άλλη ατζέντα, κοιτάζω αυτά που έχω γράψει, και συνήθως ανακαλύπτω ότι δεν έχω χάσει την ικανότητα να εκπλήσσομαι. Όταν τα ξαναδιαβάζω, αισθάνομαι σαν να ξετυλίγω την ταινία της ζωής μου και να την ξαναβλέπω καρέ καρέ, αλλά στα γρήγορα. Πόσο διαφορετικά φαίνονται τα άρθρα στην πρωτότυπη μορφή τους, πριν κλαδευτούν για λόγους χώρου! Πόσο αφελή μού φαίνονται τα σχόλια σ' ένα κεφάλαιο: «Δεν μπορεί να μπει αυτό» ή: «Άσ' το αυτό... μπορεί να χρειαστεί!» Τα κείμενα που ακολουθούν, βγήκαν απ' τις τρεις ατζέντες moleskin που αγόρασα ανάμεσα στον Ιανουάριο του 2002 και τον Ιανουάριο του 2004• έκτοτε, όπως έγραψε κι ο Βικέντιος Βαν Γκογκ στον αδελφό του, Τέο, «ανεμόμυλοι μπορεί να μην υπάρχουν πια, αλλά ο άνεμος εξακολουθεί να φυσάει». Αβεβαιότητα εγκώμιον Έχουν περάσει ακριβώς τρία χρόνια από τότε που ο Πολ Γούλφογουιτς¹ δήλωσε πως, σ' έναν πλανήτη που θα έχει όχι μόνο παγκοσμιοποιηθεί, αλλά και αποδεχθεί την «ηθική πρωτοκαθεδρία» των Ηνωμένων Πολιτειών, τα πολιτικά και γεωγραφικά σύνορα θα καταλυθούν, σε συνάρτηση με τα χαρακτηριστικά που το «ηγετικό» έθνος θ' αποφασίσει να προσδώσει σε κάθε χώρα. Αυτή η απολογία του ιμπεριαλισμού διατυπώθηκε στο Πανεπιστήμιο του Όστιν, Τέξας, λίγα μίλια μακριά απ' την ήπειρο που εκτείνεται νοτίως του Ρίο Γκράντε, λίγα μίλια μακριά απ' τις αχανείς εκτάσεις που φτάνουν ως τη νοτιότερη εσχατιά της Γης, λίγα μίλια μακριά από τον μεγαλύτερο πνεύμονα πρασίνου στον πλανήτη, τις απέραντες πάμπες, την ανεξερεύνητη Παταγωνία, τα βρυχώμενα ηφαίστεια που αφηγούνται τη νεότητα αυτής της αβέβαιης πατρίδας: της Λατινικής Αμερικής. Όταν τελείωσε η συνέντευξη Τύπου τού Γούλφογουιτς, ένας δημοσιογράφος από την Ονδούρα ρώτησε τους φοιτητές αν ήξεραν πού βρίσκεται η Λατινική Αμερική. Ένας απάντησε στο Νέο Μεξικό, ένας άλλος πως ήταν μια ισπανική επαρχία — κι αυτό είναι κάτι για το οποίο συχνά αναρωτιέμαι κι εγώ. Υπάρχουν χιλιάδες ιστορικές θεωρίες σε σχέση με το γιατί όσοι ζουν νότια του Ρίο Γκράντε επιμένουν να αυτοαποκαλούνται Λατινοαμερικανοί, αλλά εγώ κρατάω μία, προσωπική μου, που έχει να κάνει με την αντίσταση στους σφετεριστές, γιατί από μας, τους Λατινοαμερικανούς, μας έχουν κλέψει ακόμα και το όνομα της γης που πατάμε. Ο μεγαλοφυής καταδότης του μακαρθισμού Ελία Καζάν γύρισε μιαν αριστουργηματική ταινία με θέμα τους μετανάστες για τους οποίους το Αμέρিকা Αμέρিকা (έτσι, εις διπλούν) ήταν το τσιμεντένιο βάθρο του Αγάλματος της Ελευθερίας. Και η ιταλίδα γιαγιά μου έφυγε από το Λιβόρνο για την «Αμέρিকা», χωρίς να ξέρει τις γεωγραφικές συντεταγμένες αυτής της λέξης που δεν ήταν παρά ένα συνώνυμο του ψωμιού, της στέγης και της ελπίδας. Όταν βρέθηκαν στ' ανοιχτά, λίγες μέρες πριν φτάσουν στον προορισμό τους, ο καπετάνιος ανακοίνωσε στους επιβάτες ότι το καράβι δε θα 'πιανε στην «Αμέρিকা», αλλά στην Αργεντινή. Νομίζω ότι δεν είναι διόλου σωστό, όλοι όσοι ζουν νοτίως του Ρίο Γκράντε να ισχυρίζονται πως είναι Λατινοαμερικανοί. Ο λατινισμός, στον οποίο πρέπει να συμπεριλάβουμε τα μεγάλα ιδεώδη του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης, δεν ωφέλησε τους γηγενείς, τους κυρίους της ηπείρου• στη χειρότερη περίπτωση, ή δεν έφτασε ποτέ σ' αυτούς ή χρησιμοποιήθηκε για να νομιμοποιηθεί η κλοπή της γης και της

περιορισίας τους. Οι μεγάλοι πόλεμοι της ανεξαρτησίας εκφυλίστηκαν σε συρράξεις ανάμεσα σε κρεολούς τοπάρχες• οι συνταγματικοί χάρτες μας, που όλοι τους εμφορούνται από μεγάλες ιδέες περί δικαιοσύνης, εξυπηρέτησαν μόνο αυτούς που τους είχαν συντάξει• οι νεόκοπες παραδόσεις μας αγνοούν αυτούς που προϋπήρχαν των Λατίνων, και τους περιορίζουν στα στενά πλαίσια του εξωτικού. Πού είναι η Λατινική Αμερική; Μη ψάχνετε στους σχολικούς χάρτες, αλλά στην αθέατη περιοχή των μεγάλων λησμονημένων που, εκτός απ' τα ισπανικά και τα πορτογαλικά, μιλούν άλλες χίλιες γλώσσες. Η Ιστορία μας είναι μια καθαρή και εγγελιανή αντίφαση που περιέπλεξε ακόμα περισσότερο την ύπαρξή μας και έφερε στο φως την αναμφισβήτητη πάλη των τάξεων, ακόμα και τάξεων που δεν ήθελαν να παλέψουν γιατί ένιωθαν στο περιθώριο των αντιμέτωπων συμφερόντων. Αυτό το γεγονός δημιούργησε τότε την αβεβαιότητα, την ίδια αβεβαιότητα που αισθάνθηκαν όσοι συνόδευαν τον Μπολίβαρ όταν αυτός, στα πρόθυρα της διπλής εξορίας του θανάτου, ανέκραξε: «Δε θα 'μαστε ποτέ ευτυχισμένοι». Πού είναι η Λατινική Αμερική; Μη ψάχνετε στην υδρόγειο σφαίρα, αλλά στη σφαίρα της αβεβαιότητας. Το μόνο που γνωρίζουμε ασφαλώς, είναι ότι οι Ισπανοί, οι Πορτογάλοι, οι Γάλλοι, οι Πολωνοί, οι Ρώσοι, οι εβραίοι, οι άραβες, οι Γερμανοί, οι Ιταλοί, οι Κινέζοι, οι Άγγλοι κι ό,τι άλλη εθνικότητα θέλετε, πάτησαν εδώ στεριά μα δεν είδαν την άλλη, αυτήν που παρατηρούσε τον ερχομό τους, την άφιξη της αβεβαιότητας. Αυτή η άλλη στεριά βροντοφώναζε πως υπήρχε χώρος για τους πάντες, αλλά δεν μπορούσε να προβλέψει πως αυτοί οι «πάντες» εποφθαλμιούσαν τον δικό της χώρο. Το δίχως άλλο, αυτός που έφτασε κι αυτός που ήταν εκεί, εξελίχθηκαν στον ίδιο πάνω-κάτω βαθμό (και οι δύο ήξεραν ότι ζωή δε σημαίνει τίποτ' άλλο απ' το να βρίσκεις να τρως και να προσέχεις να μη σε φάνε), αλλά, επειδή διέφεραν οι δεοντολογικοί τους κώδικες, η ζωή μετατράπηκε σ' έναν ατέρμονα αγώνα ανάμεσα σ' αυτούς που ήθελαν να φάνε, κι αυτούς που φυλάγονταν μη φαγωθούν. Μιμητισμός είναι η τέχνη του εξαφανίζεσθαι, του να βλέπεις αλλά να μη σε βλέπουν. Αποσηματισμός είναι το θεατρικό εφέ χάρη στο οποίο σε βλέπουν αλλά εσύ δε βλέπεις τίποτα. Αυτά είναι τα δύο βασικά συστατικά της αβεβαιότητάς μας. Η ιστορία της Λατινικής Αμερικής μαστίζεται από αβεβαιότητα, και οι καταστατικοί χάρτες μας απέδειξαν πως κάλλιστα μπορείς να διατυπώσεις σ' ένα χαρτί την ευγενέστερη ιδέα, ακόμα και την απεχθέστερη, ακόμα και τις δύο ταυτοχρόνως. Έτσι, ο αγώνας μας υπήρξε μια διαρκής αντιμαχία με την αβεβαιότητα, η αναζήτηση ενός φυσικού χώρου, η πραγμάτωση της ιδέας τής λατινοαμερικανικής κοιτίδας, πατρίδας, εστίας. Πού είναι η Λατινική Αμερική; Είναι σ' αυτούς που αναζητούν στοιχειώδεις βεβαιότητες• είναι, π.χ., στις χίλιες μέρες που κυβέρνησε ο Σαλβαδόρ Αγιέντε και που, πέρα από τις οικονομικές ή καθαρώς στατιστικές αναλύσεις γύρω από το τι έγινε ή δεν έγινε, σήμαναν για την ήπειρο μια εξέγερση κατά της αβεβαιότητας, μια εξέγερση νέας κοπής, που ξεφορτώθηκε στερεότυπα όπως το χρέος να κρατήσουμε άθικτο το εκμαγείο της επανάστασης ή της χειραφέτησης, αλλά και, αντίθετα, πυροδότησε ενέργειες που κατέτειναν προς την πάση θυσία διατήρηση του εκμαγείου, μάλλον ως σημείου αναφοράς παρά ως σήματος κατατεθέντος του χιλιανού επαναστατικού προτύπου, ενώ εμείς αναπτύσσαμε (επιτέλους!) μια δική μας πολιτική και κοινωνική ταυτότητα, που θα μας επέτρεπε ν' αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικότερα την αβεβαιότητα. Στη διάρκεια αυτών των χιλίων ημερών του συλλογικού ονείρου, ανακαλύψαμε τον άλλον, αυτόν που ήταν εδώ πριν από μας, τους Λατινοαμερικανούς, κι επιστρέψαμε στους μαπούτσε2 ένα μέρος από την κλεμμένη γη τους. Πού είναι η Λατινική Αμερική; Μη την ψάχνετε στα λόγια των ψευδο-προφητών, αλλά στη μνήμη όσων αγωνίστηκαν για τις πιο απλές αλήθειες κι επιφορτίστηκαν τα πιο επαχθή καθήκοντα. Η αληθινή, μελετημένη, συναινετική Ιστορία μας δεν έχει γραφτεί ακόμα. Αυτή που μας την παρουσιάζουν ως επίσημη Ιστορία, δεν είναι παρά μια σειρά ηθικά διδάγματα για να συντηρείται η αβεβαιότητα. Βάσει ποιας μεθόδου,

ποιας φιλοσοφικής κατηγορίας, μπορεί να δοθεί μια εξήγηση για την εξέγερση των ιθαγενών του Τσιάπας;³ Δεν εξεγέρθηκαν για να καταλάβουν την εξουσία, αλλά για να πουν: ΥΠΑΡΧΟΥΜΕ, για να τους δουν. Η Λατινική Αμερική κείται, βεβαίως, νοτίως του Ρίο Γκράντε, αλλά και στα θλιμμένα μάτια της Ριγκομπέρτα Μεντσού⁴ — θλιμμένα, γιατί είδαν πως η ιδέα της για μια Λατινική Αμερική όπου οι άλλοι, οι απόγονοι των Nowhere, υπάρχουν επίσης και είναι ορατοί, θυσιάστηκε εν ονόματι της αποκρουστικής πεποίθησης πως μια άλλη Λατινική Αμερική, ηγούμενη από τους φονιάδες των λαών της, είναι πιο αποδοτική, ακριβώς γιατί συντηρεί την αβεβαιότητα. Η Λατινική Αμερική είναι στη Βραζιλία και στη θαρραλέα ελπίδα πως μπορεί να νικηθεί η πείνα, η απλή και τρομερή πείνα που σου κολλάει τα έντερα στην πλάτη, που σε αδρανοποιεί, που σ' εμποδίζει να σκεφτείς εναλλακτικές λύσεις στην αβεβαιότητα. Ο δρόμος που άνοιξε ο Λούλα,⁵ είναι κάτι παραπάνω από ένα πολιτικό σχέδιο που καθορίζεται πάντα από τη μεταβατικότητα της εξουσίας όταν αυτή είναι νόμιμη • είναι μια μορφή ρήξης με την κουλτούρα της αντίστασης που ανέκαθεν αναζητούσε συμμαχίες με το υγιέστερο κομμάτι αυτής της άλλης Λατινικής Αμερικής, αυτής η οποία ωφελείται απ' την αβεβαιότητα. Ο δρόμος που άνοιξε ο Λούλα, περνάει απ' την αντίσταση στην προσδοκία, η δημιουργική τόλμη ορίζει και κατευθύνει τη δράση, και εδώ, μάλιστα: εδώ είναι η Λατινική Αμερική. Η Λατινική Αμερική δεν είναι στις κτηματικές συναλλαγές, ούτε στα σχέδια παράδοσης της Παταγωνίας στις ΗΠΑ με αντάλλαγμα την παραγραφή του εξωτερικού χρέους της Αργεντινής • είναι στην υπεύθυνη τόλμη ανδρών όπως ο συγγραφέας Μιγκέλ Μπονάσο,⁶ που εξελέγη στο αργεντινό κοινοβούλιο για να θεσμοθετήσει βασιμότητες που θα εξοβελίσουν την αβεβαιότητα. Πού είναι η Λατινική Αμερική; Παντού και πουθενά: παντού, για όσους θέλουν να τη βλέπουν και να τους βλέπουν ως άτομα με αλληλεγγύη και σεβασμό απέναντι σε μια ήπειρο που δεν της δόθηκε ο αναγκαίος χρόνος για να υπερβεί τις αντιφάσεις της, αλλά ούτε και η ειρήνη, νοούμενη όχι μόνο ως απουσία πολέμων, αλλά και ως απουσία αποκλεισμών, απειλών, διαφθοράς και διεφθαρμένων, εισβολών, στρατιωτικών και τραπεζικών πραξικοπημάτων, ανισοβαρών σχέσεων, διαρπαγών και καπιταλιστικού κυνισμού • και πουθενά, για όσους τη βλέπουν σαν μια περιοχή υποκείμενη στη βούληση αυτών που ανέκαθεν την κράτησαν μέσα στην αβεβαιότητα. Η Λατινική Αμερική συνορεύει προς βορράν με το μίσος και δεν έχει άλλα σημεία του ορίζοντα.